

a könyv szűk kereteihez mért kiválogatása sikeres és így valóban szemléletesen tudják elénkvarázsolni az ágostoni lélek vívódó eszménykeresését.

4. II. Rákóczi Ferencnek két inásából, az Emlékezésekből és a Vallomásokból mutat be fejezeteket Geréb László. A kiszemelt részek feladata, hogy Rákóczit két oldalról mutassák be: az állandóan önkéjébe mélyedő elmélkedőt és a nemzeti mozgalom élén álló vezért. A bevezetése ösztövére szempontjaival szűkreszabott stílusával gyakran inkább csak sejtet.

A sorozat megindítását a szélesebb magyar olvasóközönség nagy érdeklődéssel fogadta. Ennek kézzelfogható bizonyossága a csinos kötetek nagy kelendősege. Bennük a humánum-eszme és a nemzeti öntudat egy-egy klasszikus gondolkozója szólal meg és tesz vallomást múlhatatlan értékekről. Ez avatja a könyveket a nevelők hasznos útítársáivá is.

Visy József.

Balla Antal, Magyarország története. Budapest, 1942. Singer és Wolfner, 341 lap.

Balla Antal Magyarország történetét foglalta össze egy szép kiállítású kötetben.

A kidolgozást illetőleg a mű szerkezetét úgy tagolta, hogy a könyv első fele foglalkozik a legrégibb időkől az 1790/91-i országgyűlésig terjedő részszel, az egész második fele pedig az azóta elteit idővel. Az anyag tehát olyan olyan mértékben tágul, amint közeledünk a jelenhez, azaz két aránytalan részt kapcsol össze.

A mű első fele előbb Mátyás haláláig mutatja be a magyar nagyhatalom kialakulását, közép- és reneszánsz kori fejlődésünket.

A politikai történet vázára épít. A hadvezérek, királyok, államférfiak tetteit mondja el, csatákat, törvényeket, adatokat, eseményeket sorol fel. Ezek alapulvételével tölti meg művét szellemmel. Vitathatatlan adatok, a legújabb buvárkodások eredményei alapján dolgozik. A nagyobb történeti hősokeket méltató s a kisebb fejezeteket lezáró jellemzései kiténőek. Sok új szempontra mutat rá, sokszor cáfolja az eddig elterjedt és meghaladott közfelfogást. Mértéktartó, nyugodt és előkelő vonalvezetéssel maga veti fel az átlag-műveltségű olvasó lelkében feltámadó kétségeket és megfelel rájuk. Így magyarázza meg például: nem volt-e hiba a magyarság erőszakos térítése? Nem, hiszen a régi pogány hitben nem élehetett volna tovább Európa közepén. Kifejti, hogy Szent István kultúrája mennyire latin és keresztény kultúra volt és nem germán, mint sokan gondolják. Beszél a nagy királynak az ország érdekében „felülről csinált forradalmáról”. Rámutat arra, hogy maga a nemzet milyen szilárd és fölényes volt már akkor a dinasztia tagjainak a középkorra jellemző versengései közben is, pl. a német támadások visszaverésében, a tatárjárás kiheverésében. Méltatja a kiváló Árpádok sorsdöntő szerepét, akik Ostmark és Bizánc között tartós államalakulatot tudtak fejleszteni. Nagy Lajosban a középkori lovag jellemvonásait is hangsúlyozza. Mátyást csak mint politikust vizsgálja. Elemzi az ő nagy tervét, az erős nemzeti állam létrehozását, a császárságért való törekvéseit, előfeltételeit a török ellen tervezett élet-halálharcnak. Sikertült fejezet mutatja be a korszak gazdaságtörténetét, ipari, földművelési, kereskedelmi fejlődését.

A következő rész a törökök és Habsburgok alatti 300 évvel foglalkozik. Kifejti itt többek között, hogy Mohács előtt főuraink nem voltak rosszabbak, mint bárhol másutt, de nálunk nem volt az osztályönzésnek korlátokat szabó

erős központi hatalom. Felhasználja a világtörténelmi távlatokat is: a katasztrófa eredeti okául a franciák és Habsburgok ádáz hatalmi versengését adja. A Rákóczi-szabadságharcról szólva érdekes szempontja pl. az, hogy a kurucok a németek és az uralkodó ellen keseredtek el, pedig az uralkodóház nem is ellensége Magyarországnak, a beolvasztó rendszer fő mozzgatói pedig nem is németek: Kollonich délszláv, Caraffa olasz, Herbeville, Savojai Jenő francia, Kinsky pedig cseh eredetűek voltak. Szembeszáll azzal a romantikus, hamis felfogással, mely a szatmári békében egy Világoshoz hasonló tragikus fegyverletételt lát.

A könyv második, bővebb újkori része ismét kettéoszlik: az első világháborúig és a napjainkig terjedő időre. Ez a 150 éves újabb rész egymaga akkora, mint az egész addig terjedő anyag. Törekvései itt is ugyanazok, mint eddig, de kevesebb sikerrel.

A Ferenc császár-féle abszolutizmust közgazdasági háttérrel is megvilágítja. De itt és később is helyenkint olyan előzetes közgazdasági szakműveltséget tételez fel, amellyel átlagos közönségünk, — bizonyára sajnálatos módon, — nem rendelkezik. Az átlag-olvasónak értetlen átugrásra, vagy szakenciklopédia használatára való készítetése helyett kívánatosabb lett volna inkább egyes részek egyszerűbb fogalmazása. A reformkort, a magyar szabadelvűség kezdeteit ismét belső ébredező erőkől és a párhuzamos külföldi hatásokból eredezteti. A Széchenyi—Kossuth kérdést élesen és világosan elemzi. A korabeli angol példára hivatkozik, ahol az egyformán szabadelvű toryk és whigek is csak az iramban különböztek. Látjuk Kossuth és Görgey erőfeszítéseit, a kezdeti sikereket, de látjuk a külpolitikai elszigeteltséget, a debreceni belviszályokat, Görgey stratégiai hibáját Buda felesleges ostromával, a katonai és politikai vezetés szakadókait. A debreceni Habsburg-trónfosztás — a legújabb adatok szerint — nem volt döntő befolyással, már előbb elhatározták Bécsben az orosz segítség kérdését. A gyors összeomlás után a cár kegyelemkérő levele ellenére is kegyellen volt a megtorlás. Nem menthető fel Ferenc József sem. A kiegyezés a szerző szerint ismét külső és belső ellenállhatatlan erők eredménye. Megdicséri az eddig kellően nem méltányolt emigráció és az itthoniak törhetetlen magyar nemzeti érzését.

A kiegyezés utáni kort illetően mindig jobban látszik a könyvben a törés. Itt meg kellett volna szakítania a tárgyalás eddigi menetét és esetleg külön kötetben, vagy legalább is éles elválasztással tárgyalni a következő eseményeket. A legújabb 70 év mégis csak túlságosan közel esik még, nehéz az eddigi, megállapodott és leszűrt tárgyilagosságot megtartani. Így pl. azt mondja, hogy id. Andrássy Gyula nem dicsekedhetett nagy elméleti képzettséggel. Éppily kétséges, hogy nemzetiségi bajaink talán csökkentek volna, ha id. Andrássy meg nem hiúsítja Ferenc József külön cseh királyi koronázását. Itt már látszik, hogy vannak szívéhez közelebb vagy távolabb álló személyiségek. Kossuthra vonatkozó megjegyzései például mindig melegebb hangúak. A magyar vezényleti nyelvről írott rész nem látszik eléggé világosnak. Lukács László pénzügyi politikájának fejtegetése (bankjegyszabadalom-meghosszabbítás, készfizetések felvétele) középosztályi műveltségű laikus számára túlságosan szakszerű. Azt állítja, hogy Lukács László lemondása után „a magyar történelem legválságosabb korszaka következett be”. A hosszú politikai eseménylemondás után egy zsúfolt, töményített fejezetben szól az újabb 50 év gazdasági történetéről.

Az utolsó, negyedik részben a világháborúba való belesodródást megint a determináltsággal magyarázza: ez a német-osztrák-magyar politikai egybefonódásnak az eredménye. Az első világháború tárgyalásának a végén érdekesen tárja eléink azt a tényt, hogy Oroszország felbomlása után már csak a Németország iránti szolidaritásból, becsületből és barátságból tartottunk ki mellette az összeroskadásig. Az 1918-as választójogi javaslatról előbb azt mondja, hogy Tisza túlságosan radikálisnak tartotta, pár sorral később meg azt, hogy melléje állt egész ékesszólásával. Az események tárgyalásában mindig végighúzódik, ha olykor csak egy-egy mondattal is, az annyira fontos nemzetiségi kérdéscsoport fel nem ismerése, mindig fenyegetőbbé válása. Beszél a Wekerle lemondása utáni kormányról, de csak később tudjuk meg, hogy ezt Hadik alakította). Tisza István jellemzése aránytalanul csak négy-öt sornyi; elismeri róla, hogy tetteinek lélektani rugóit a jövő történetíróinak kell kiemelniök. A 305. oldalon „e sorok írója“ megnevezéssel saját magát is belevive művébe, közli, hogy a munkásvezérek akkoriban előtte tett kijelentései szerint a munkásság kétharmada még a proletárdiktatura kiküáltása előtt hallani sem akart a kommunizmusról. Ilyesféle részletek igen nagyra teszik a különbséget a könyv zömének és végének történetírói tárgyilagossága között. A proletárdiktatúrát Buda török elfoglalásával állítja párhuzamba és a szörnyű trianoni békéért a forradalmat okolja egy igen szép mondattal: „Ha egy ország a maga védelmében a végsőkig kitart, soha nem kap olyan rossz békét, mint ha ellenállás nélkül adja meg magát“. Ez is mutatja, a könyv végére érve személytelensége, hűvös stílusa is mennyire átalakult. A befejező rész a könyvben már (vagy még?) nem történelem, hanem részint egy képes naptárhoz hasonló, érdekes politikai eseményelmondás, beszámoló felsorolás, részben nemes, megszívlelnivaló, hazafias, jövő magatartásunkat is irányítani óhajtó, buzdító publicisztika.

Nem vitatható azonban, hogy a mű egésze igazán nagyértékű munka és érdemes arra, hogy minden tanári és ifjúsági könyvtárban is helyet foglaljon és a történelemtanárok, de más szakosok, valamint a komolyabb ifjúság is gyakran használják.

Hodinka László.

Hazánk, Nemzetnevelők Könyvtára, I. Nemzetismeret. Kiadja az Országos Köznevelési Tanács, Budapest, 1942. (Ára: 3.50 P) 272 old.

Térképekkel és képekkel gazdagon illusztrálva; név- és tárgymutatóval, valamint az olvasásra ajánlott könyvek jegyzékével. A könyv megfelelő címének, nem Magyarország ismerete; több ennél, tartalmi beállítottságánál fogva a szellemi honvédelem könyve. A névtelen szerző a haza fogalmából indul ki. „A pusztá teret — úgymond — a nép építi ki: hazájává“. A közös történelem, a kultúra, a gazdasági összetartozás láncolja a népet a földhöz, bármilyen is a nép nyelve vagy eredete. Ebből a szemszögből tekintve illeszti be *hazánkat* a szerző Európa egészébe. Az egyes belső tájakkal keveset foglalkozik, a mű az *egészre* helyezi a súlyt. A magyar haza természet: terének tájankinti rövid ismerete után a népi tér, a művelődés tere, a gazdasági tér, a politikai tér fejezeteiben adja lényegét, szem elől nem tévesztve a haza tartalmának pedagógiai beállítását. A mű a földrajz tanításánál is becses segédkönyv, de tulajdonképpen minden nemzeti tárgyat tanító nevelő számára készült. Nyelvezte világos, kerül a szakkifejezéseket, általános érdeklő. Ép ezért nemcsak a nevelők, hanem bárki is haszonnal forgathatja.